

OTKA kutatási azonosító: **49243**

A kutatási téma címe: **A magyar nyelvű filozófiai irodalom elektronikus adatbázisa és forrásai.**

A kutatási program időtartama: **2005-2009**

Szakmai beszámoló

A program előzményei:

Az idegen nyelvű filozófiai szakirodalomban történő tájékozódás ma már az internet segítségével könnyedén megoldható. Sajnálatos tény ugyanakkor, hogy a magyar filozófiai élet szereplői hosszú ideig nem fordítottak kellő figyelmet a magyar nyelven megjelent filozófiai szakirodalom összegyűjtésére és nyilvántartására. A magyar filozófiai kultúra 19-20. század fordulóján történt intézményesülése óta állandóan visszatérő probléma volt a publikációk feldolgozásának és egységes nyilvántartásának a hiánya, illetve a pontos szakirodalmi tájékozódás lehetőségének a biztosítása. Bár az ezredfordulóig néhány részterületen (egy-egy korszakot felölelő tematikus szakbibliográfiák, folyóirat-repertóriumok, stb.) történtek lépések a publikációk feldolgozására, elektronikus formában adatbázisunkat megelőzően a magyar nyelvű filozófiai szakirodalom egészével kapcsolatosan egyáltalán nem lehetett megbízható módon tájékozódni. *A magyar nyelvű filozófiai irodalom adatbázisa* című programunkkal ezen régi hiányosság pótlására vállalkoztunk, s a hazai filozófiai élet részéről hagyományosan megfogalmazódó igényt szándékoztunk kielégíteni. Jelen pályázati programunk szervesen kapcsolódott korábbi szakirodalom-feldolgozó tevékenységünkhöz, amennyiben adatbázisunk egy korábbi verziója, (jóval kisebb tételszámmal és kevésbé hatékony keresőprogrammal) már a kilencvenes évek végétől létezett. Ám a teljeskörű szakirodalmi tájékozódás lehetősége csak programunk megvalósulásával válhatott valóra.

A program célja:

A kutatási program célját az a felismerés vezérelte, hogy a magyar filozófiai tudományosság nincs birtokában egy olyan egységes szakirodalmi adatbázisnak, amely alapján megbízható pontossággal tudna tájékozódni a magyar nyelvű filozófiai publikációkkal kapcsolatosan. Programunk megvalósításával arra vállalkoztunk, hogy a kor elektronikai követelményeinek megfelelő magyar nyelvű filozófiai szakirodalmi szolgáltatást valósítsunk meg, amely

lehetővé teszi a (régebbi és kurrens) publikációk feldolgozását, nyilvántartását és a különböző szempontok szerinti visszakeresését, ezáltal a pontos és hatékony szakirodalmi tájékozódást.

Mindezek figyelembevételével programunk célját egy olyan szakirodalmi adatbázis fejlesztése képezte, amely a lehető legnagyobb pontossággal és tétel-számban tartalmazza az elmúlt mintegy 130 évben magyar nyelven megjelent filozófiai publikációk adatait, biztosítja az összetett (szerző, cím, tárgyszó, kiadási adatok, stb.) visszakeresés feltételeit, s amely nyilvános hasznosítását egy önálló honlapon történő elérése teszi lehetővé.

A program megvalósítása:

A program szakmai megvalósítására a munkatervben vállalt céloknak és ütemezésnek megfelelően került sor. Előzetes becsléseink alapján nagy mennyiségű feldolgozásra, illetve pontosításra váró adatállományra számíhattunk. Az adatbázis fejlesztése során a legfontosabb feladatunk a vonatkozó bibliográfiai adatok gyűjtése, feldolgozása és az adatbázisban történő rögzítése, illetve korábban rögzített tételek pontosítása és tárgyszavazása, valamint egy felhasználóbarát adatbázis-kezelő program létrehozása volt. Eme prioritás figyelembevételével az alábbi főbb munkálatok elvégzésére került sor 2005 októbere és 2009 szeptembere között:

- Elkészítettük a korábbi ISIS/BRS alapú adatbázisunk konverzióját, s ennek eredményeként egy jóval hatékonyabb MARC Corvina alapú adatbázis-kezelő program teszi lehetővé az adatok feldolgozását, az adatbázis nyilvános elérését, illetve használatát. Az adatbázis önálló honlapként 'intézményesült' formában működik és lehetővé teszi az átlépést más tematikájú szakadatbázisokba, elérhetővé teszi a programunk megvalósítása során létrejött repertóriumokat és szakbibliográfiákat, illetve több filozófiai szaklap digitalizált szövegállományát.

<http://bodza.bibl.u-szeged.hu:9802/human/philobibl>

- A konverzió eredményeként sor került a már korábban rögzített adatállomány ellenőrzésére és pontosítására, illetve az ismétlődő tételek törlésére. Az adatok ellenőrzésén és pontosításán a program munkatársai folyamatosan dolgoztak.

- Elvégeztük az 1990-2008 között magyar nyelvű filozófiai periodikákban megjelent publikációknak az adatbázisból hiányzó adatainak a pótlását és pontosítását, így valamennyi magyar filozófiai periodika publikációs adatait tartalmazza az adatbázis. (*Magyar Filozófiai Szemle, Athenaeum, Kellék, Vulgo, Gond, Pro Philosophia Füzetek, Passim, Világosság, Polanyiana, Existencia, Aspecto, Elpis, MFT Hírek*)

- Elkészítettük a 2002-2008 között Magyarországon megjelent filozófiai publikációk listáját, (könyvészet és folyóirat-irodalom), s a bibliográfiai adataikat rögzítettük az adatbázisban. Az adatgyűjtő munka során mintegy 50 folyóiratot szemléztünk folyamatosan. (*Jelenkor, Holmi, Buksz, Magyar Tudomány, Mozgó Világ, Ex-Symposion*, stb.) Az OSZK MNB kurrens könyvészeti adatai, illetve kiadói jelentések alapján összeállítottuk a jelzett időszakban magyar nyelven megjelent filozófiai könyvek listáját.
- Sor került azon magyar nyelvű filozófiai publikációk adatainak az összegyűjtésére, amelyek 1881-2005 között időszaki kiadványokban jelentek meg, s amelyek kimaradtak az adatbázis készítésének korábbi munkálataiból. Mindebben segítségünkre voltak az OSZK MNB retrospektív bibliográfiai, korabeli folyóiratokban közölt könyv- és folyóiratcikk jegyzékek, illetve nyomtatásban megjelent tematikus részbibliográfiák.
- Megtörtént a Romániában, Jugoszláviában és Szlovákiában 1990 és 2008 között magyar nyelven megjelent filozófiai publikációk adatainak az összegyűjtése, feldolgozása és az adatbázisban történő rögzítése. Mindezzel párhuzamosan befejeződött a Romániában 1920-1945. között magyar nyelven megjelent filozófiai publikációk bibliográfiai adatainak összegyűjtése és feldolgozása. (Munkánk során az egyik legnehezebb feladat a határokon túl megjelent magyar nyelvű publikációk összegyűjtése volt, tekintve, hogy mindezekről az OSZK listái sem adnak eligazítást, ezért elsősorban a kolozsvári és a szabadkai könyvtárak könyv- és folyóirat-állományára kellett hagyatkoznunk.)
- Folyamatosan zajlott és programunk végére megvalósult adatbázisunk releváns tárgyszó-rendszerének a bővítése és egységesítése, amely által a hatékonyabb visszakeresést kívántuk megkönnyíteni. Noha a katalógus-program (ún. 'teljes szöveg' szerinti keresés esetén) tárgyszóként kezeli a publikációk címeiben szereplő szavakat, ám a cím sok esetben nem feltétlenül adja vissza egy publikáció pontos tartamát. Ezt a problémát igyekeztünk megoldani egy általunk létrehozott egységes tárgyszórendszerrel, amely alapvetően a filozófia történetének korszakaira, filozófiai irányzatokra, a filozófia részdiszciplínáira, illetve a fontosabb filozófiai terminusokra épül.
- Elkészítettük a *Magyar Filozófiai Társaság Közleményei* (1901-1914) című periodika repertóriumát, amelynek adatait rögzítettük az adatbázisban.
- Rögzítettük az adatbázisban több klasszikus filozófus magyar nyelven megjelent műveinek, illetve a róluk szóló szakirodalomnak a bibliográfiai tételeit. (*Descartes, Spinoza, Leibniz, Hobbes, Hume, Rousseau*, stb.)

- Rögzítettük az adatbázisban *Bibó István, Hamvas Béla, Moór Gyula, Pauler Ákos* és *Lukács György* teljes életműbibliográfiáját.
- Rögzítettük az adatbázisban a kortárs magyar akadémikus-filozófusok publikációs listáit. (*Heller Ágnes, Vajda Mihály, Nyíri Kristóf, Fehér M. István, Kelemen János, Almási Miklós*)
- Ugyancsak rögzítettük, illetve pontosítottuk adatbázisunkban több kortárs magyar filozófia-professzor magyar nyelvű filozófiai publikációit. (*Boros Gábor, Forrai Gábor, Bacsó Béla, Fehér Márta, Csejtei Dezső, Veres Ildikó, Gyenge Zoltán, Egyed Péter, Kiss Endre, Mester Béla, Weiss János, stb.*)
- Feldolgoztuk és rögzítettük adatbázisunkban mintegy 300 gyűjteményes filozófiai tanulmánykötet teljes tartalomjegyzékét, így lehetővé vált az egyes tanulmánykötetekben megjelent szövegek szerzőségi- és címadataira történő rákeresés is. (Bár az egyes kötetek és a bennük megjelent tanulmányok egyetlen bibliográfiai tételként jelennek meg az adatbázisban, valójában ez annyi publikációt jelent, ahány tanulmányt tartalmaz az adott tanulmánykötetek)
- Rögzítettük az adatbázisban a *Filozófiai Írók Tára* (Új folyam) című könyvsorozat köteteinek az adatait.
- Elérhetővé tettük a korábban, illetve programunk során elkészített filozófiai folyóirat-repertóriumok és bibliográfiák elektronikus változatait.
- Adatbázisunk részévé vált az OSZK által működtetett HUMANUS nevű online humántudományi tartalomfeltáró szolgáltatásnak, (<http://www.oszk.hu/humanus>) ezáltal 'intézményesült' formában működik.
- Programunk megvalósítása során munkakapcsolatot létesítettünk a hollandiai Mikes International és a Magyar Elektronikus Könyvtár munkatársaival, s együttműködésünk eredményeként megtörtént a *Magyar Philosophiai Szemle* (1882-1891) és a *Szellem és Élet* (1936-1944) című filozófiai periodikák szövegállományainak a digitalizálása, illetve előtanulmánnyal és repertóriummal kibővítve elektronikus elérésének a biztosítása.

Az említetteken kívül természetesen számtalan kisebb-nagyobb terjedelmű és jelentőségű bibliográfia adatállománya is rögzítésre került az adatbázisban, de ezek felsorolásától eltekintünk. Munkánk során mindvégig tudatában voltunk annak, hogy 100 %-os pontossággal nem lehetséges összegyűjteni és feldolgozni minden publikációs adatot, mégis a lehető legteljesebb feldolgozásra törekedtünk. Ezzel együtt nem tekintjük, nem tekinthetjük adatbázisunkat befejezettnek, amennyiben a későbbiekben is állandó

karbantartásra és fejlesztésre szorul, ugyanakkor mégis a legteljesebb és legpontosabb lelőhelye a magyar nyelvű filozófiai publikációknak.

A kutatási program eredményei és hasznosítása:

Az elkészült, illetve a program négy éve alatt folyamatosan fejlesztett adatbázis az 1881-2008. között magyar nyelven megjelent mintegy 46 000 filozófiai publikációval kapcsolatosan teszi lehetővé a szerző, cím, tárgyszó, stb. szerinti hatékony tájékozódást. *A magyar nyelvű filozófiai irodalom adatbázisa* című kutatási program megvalósulásának eredményeként olyan egységes filozófiai szakirodalmi adatbázis áll a hazai filozófiai/szellemi élet rendelkezésére, amely hálózati úton mindenki számára könnyedén elérhető és kezelhető, s amely alapján megbízható módon lehet tájékozódni az elmúlt mintegy 130 év magyar nyelvű filozófiai szakirodalmában. Az adatbázis a hazai filozófiai élet részéről régóta megfogalmazódó igényt elégíti ki. Nem pusztán a szűken vett szakma, hanem a magyar szellemi élet egésze számára biztosít hasznos szakirodalmi információs forrást, noha elsődlegesen a hazai filozófustársadalom szakirodalmi tájékozódását kívánja megkönnyíteni. Talán egyik legnagyobb haszna, hogy pontos tájékoztatást nyújt az idegen nyelvről magyar nyelvre fordított filozófiai szakirodalomról. A hazai filozófiai/szellemi élet képviselői ismerik és használják, sőt sokan támogatják munkánkat.

Programunk hasznosságának bizonyítéka, hogy adatbázisunk részévé vált az OSZK által működtetett HUMANUS nevű online humántudományi tartalomfeltáró szolgáltatásnak. (<http://www.oszk.hu/humanus>) A HUMANUS valamennyi humán tudományterületet magába foglal, s mint ilyen a legjelentősebb hazai szakirodalmi szolgáltatás. A HUMANUS filozófiai szakterületének fejlesztése a mi programunk révén valósult meg. Adatbázisunknak a HUMANUS-ba történt integrálódása egyben feltételezi munkánk folytatását.

Megjelent közlemények

- *Mester Béla: Magyar philosophia.* (A magyar nyelvű filozófiai irodalom forrásai 9. Szerk. Laczkó Sándor – Tonk Márton, Kolozsvár-Szeged, Pro Philosophia Kiadó – SZTE Társadalomelméleti Gyűjtemény, 2006. p. 328)

- *Egyed Péter (szerk.): Bretter György filozófiája.* (A magyar nyelvű filozófiai irodalom forrásai 10. Szerk. Laczkó Sándor – Tonk Márton, Kolozsvár-Szeged, Pro Philosophia Kiadó, 2007. p. 262)

- *Kisebbség és liberalizmus*. Tanulmánykötet (A magyar nyelvű filozófiai irodalom forrásai 12. Szerk. Laczkó Sándor, Tonk Márton, Demeter M. Attila, Kolozsvár-Szeged, Pro Philosophia Kiadó – SZTE Társadalomelméleti Gyűjtemény, 2008. p. 324)

- *Bölcseleti Folyóirat (1886-1906) repertórium - Magyar Filozófiai Társaság Közleményei (1901-1914) repertórium*. (A magyar nyelvű filozófiai irodalom forrásai 11. Szerk. Laczkó Sándor, Balog Éva, Kolozsvár-Szeged, Pro Philosophia Kiadó – SZTE Társadalomelméleti Gyűjtemény, 2009. p. 124)

- *Laczkó Sándor: Böhm Károly és a Magyar Philosophiai Szemle*. In. Mikes International (Hága) 2007. tavasz, pp. 27-31.

- *Laczkó Sándor: Bartók György és a 'Szellem és Élet'* In. Mikes International (Hága) 2008. október-december. pp. 28-30.

- *Laczkó Sándor: A századforduló liberalizmusképének színe és visszája*. In. *Kisebbség és liberalizmus*. Kolozsvár-Szeged, 2008. pp. 211-238.

- *Laczkó Sándor: A századforduló magyar nyelvű filozófiai folyóiratairól*. In. *Bölcseleti Folyóirat (1886-1906) repertórium - Magyar Filozófiai Társaság Közleményei (1901-1914) repertórium*. Kolozsvár-Szeged, 2009. pp. 7-21.

Összefoglalás:

A most zárult kutatási program célját egy olyan filozófiai szakirodalmi adatbázis fejlesztése képezte, amely a magyar nyelven 1881-2008 között megjelent filozófiai publikációk bibliográfiai adatait tartalmazza. *A magyar nyelvű filozófiai irodalom adatbázisa* készítőinek szándéka szerint biztosítani igyekeznek a jelzett korszak egészének magyar nyelvű filozófiai szakirodalmában történő hatékony tájékozódást. A program négy éve alatt az adatbázis mintegy 12 000 bibliográfiai tétellel gyarapodott, megtörtént a korábban rögzített tételek javítása, pontosítása és tárgyszavazása, s jelenleg több mint 46 000 publikáció adatait tartalmazza. Felhasználóbarát megjelenítésével lehetővé teszi a szerző, cím, tárgyszó, 'teljes szöveg' (a keresett adat a bibliográfiai leírás bármelyik elemében lehet), illetve a kiadási adatok (stb.) szerinti visszakeresést. <http://bodza.bibl.u-szeged.hu:9802/human/philobibl>

Programunk hasznosságának, hasznosíthatóságának bizonyítéka, hogy adatbázisunk részévé vált az OSZK által működtetett HUMANUS nevű online humántudományi tartalomfeltáró szolgáltatásnak.

Kutatási programunk járulékos részeként *A magyar nyelvű filozófiai irodalom forrásai* sorozatcím alatt négy kötet látott napvilágot, emellett filozófiai lapok repertóriumai, szakbibliográfiák és szaktanulmányok készültek el, illetve filozófiai folyóiratok szövegállományainak a digitalizálására is sor került.

A folytatás lehetséges irányai:

Egy szakirodalmi adatbázist, legyen az bármennyire is terjedelmes és pontos, sohasem lehet teljesnek és lezártnak tekinteni. Programunkat, bár vállalt célkitűzései megvalósultak, mégsem tartjuk befejezettnek, hiszen az adatbázis későbbi folyamatos gondozása és karbantartása, a 2008 után megjelenő kurrens szakirodalom feldolgozása, a korábban rögzített tételek további pontosítása és kiegészítése éppúgy feladatot jelent, mint az 1881 előtt megjelent publikációk feldolgozása, vagy éppen az egyes bibliográfiai tételek mögötti on-line szövegmegjelenítés biztosítása, illetve a szövegek digitalizálása. Mindez az adatbázis további építésének és fejlesztésének, így a munkaprogram folytatásának a lehetőségét hordozza magában.

Szeged, 2009. 11. 30.

Dr. Laczkó Sándor
témavezető